

3. koncert

torek, 15. november 2011 ob 20.00, predkoncertni pogovor ob 19.00
Slovenska filharmonija, Dvorana Marjana Kozine
Gosta pogovora: Lojze Lebič in Robert Aitken

Scrivo in Vento

Elliott Carter

Pihalni kvintet (1948)
za flavto, oboo, klarinet, rog in fagot
Allegretto
Allegro giocoso

Elliott Carter

Scrivo in Vento (Pišem v veter, 1991)
za flavto solo

Elliott Carter

Gra (Igra, 1993)
za klarinet solo

Lojze Lebič (roj. 1934)

Kons (b) (1967)
za tri klarinete, tolkala, harfo, violini, violino in violončelo

odmor

Lojze Lebič

Kons (a) (1970)
za flavto, klarinet, rog, tolkala, klavir, harfo, violino, violino in violončelo

Witold Lutosławski (1913–1994)

Przezrocza (Diapozitivi, 1988)
za flavto, oboo, klarinet, fagot, rog, tolkala, klavir solo, violino, violino, violončelo in kontrabas

Elliott Carter

Koncert za flavto (2008)
Allegretto
Meno mosso
Andante
Presto
Mesto; Più mosso; Presto
Allegro non troppo
Leggierissimo (presto possibile)

Robert Aitken flavta (Scrivo in Vento,
Koncert za flavto)

Dušan Sodja klarinet (Kons (b))

Dimitrij Lederer klarinet, basovski klarinet
(Kons (b), Koncert za flavto)

Aurélie Roussel rog (Koncert za flavto)

Tibor Kerekeš trobenta (Koncert za flavto)

Aleš Šnofl pozavna (Koncert za flavto)

Simon Klavžar tolkala

Ursula Oppens klavir

Coline-Marie Orliac harfa

Janez Podlessek violina

Maja Savnik violina (Koncert za flavto)

Irina Kevorkova violina (Koncert za flavto)

Žiga Faganel violina (Kons (b), Koncert za flavto)

Ana Glišič viola

Maja Rome viola (Koncert za flavto)

Igor Mitrović violončelo

Martin Sikur violončelo (Koncert za flavto)

Petar Brčarević kontrabas

Branimir Vulić kontrabas (Koncert za flavto)

Slowind

Aleš Kacjan flavta, piccolo

Matej Šarc oboa, angleški rog

Jurij Jenko klarinet

Paolo Calligaris fagot, kontrafagot

Metod Tomac rog

Robert Aitken dirigent (Kons (b), Kons (a))

Simon Krečič dirigent (Koncert za flavto)

Elliott Carter Pihalni kvintet (1948)

za flavto, oboo, klarinet, rog in fagot

Večkrat je slišati, da je se je Carter s tem *Pihalnim kvintetom* poslovil od francoskega neoklasicizma, ki ga je bil gojil za časa svojega študija v Parizu. Sam Carter je večkrat dejal, da je to takšne vrste glasba, ki bi jo Nadia Boulanger odobraval. Kakorkoli že, njena skladovita tekstura, ritmična fluidnost in smisel za kontinuiran razvoj tematskega materiala skladbo močno povezujejo s Carterjevo kasnejšo glasbo. Prvi stavek z oznako *Allegretto* združuje lirično melodijo s *staccato* pulziranjem in tekočimi, a sinkopiranimi figurami. Osnovne motivične ideje – skok navzdol in nazaj navzgor z dodatnim celotonskim postopom navzgor – potujejo od enega do drugega inštrumenta. Kompozicijsko do podrobnosti dodelana glasbena oblika skladbe nas v zadnji tretjini stavka pripelje do spevne melodije v rogu, tej pa sledi miren in tih zaključek. Drugi stavek z oznako *Allegro giocoso* je eno samo prekipevanje radosti. Uvodni namig nizke melodije flavte takoj prekinjejo fagotove iregularne figure, ki jo potegnejo v dolgo pasažo hitrih in kratkih not ter ogromne količine nepredvidljivih *tutti* sinkop. Z obilico harmoničnih presenečenj, raznolikostjo zvočne materije in poživljajoče ritmične energije spada ta stavek med najbolj živo in razgibano glasbo, kar je je Carter kdaj napisal.

Elliott Carter Pišem v veter (Scrivo in Vento, 1991) za flavto solo

To kratko skladbo za solistično flavto je Carter napisal za Roberta Aitkena, ki jo je prvič izvedel leta 1991 na festivalu *Centres Acanthes*, kjer sta bila takrat oba rezidenčna umetnika. Razpoloženje skladbe se vzpostavi na začetku, ko tiho, nizko legato melodijo nenadoma prekine naravnost bodeč vrišč flavtinega najvišjega registra. Obema ekstremnima idejama se kmalu priključi še tretja, sestavljena iz hitrih in tekočih not. Interakcija vseh treh elementov se skozi tok skladbe razvija na domiselne in včasih nenavadne načine. Posebej izpostavljena

je pasaža blizu konca skladbe, kjer hitra glasba eskalira v zamazano *frulato* grgranje, iz katerega se potem, ko se je neusmiljeno ekstremna hitrost „ovila“ okoli počasnosti, pojavi dolgo izdržan ton lirične melodije.

Elliott Carter Igra (Gra, 1993) za klarinet solo

Gra za solistični klarinet je Carterjevo darilo za rojstni dan poljskega skladatelja Witolda Lutosławskega, ki ga je Carter zelo občudoval. *Gra* deli s skladbo *Scrivo in Vento* (ki je nastala dve leti pred njo) skupno idejo iz zaključnega dela, v katerem ponavljajoče večzvočje pihalnega inštrumenta sproži fragmentirane reminiscence glasbe iz začetnega dela skladbe. Vendar je *Gra* (poljski izraz za igro) veliko bolj nenavadna skladba, v kateri se nezadržne arabeske vedno znova zažirajo v poskuse razcveta ekspresivne melodije. Carter v skladbi na široko izkorišča tehnično prožnost klarineta in tako sopostavlja ekstremne kontraste registra, tonskega obsega, dinamičnega razpona in artikulacije – večkrat izjemne hitrosti. Zato je skladba bravurozno in impresivno solistično delo, tako za klarinetističnega virtuozu kakor tudi za občinstvo. V sam zaključek skladbe se nepričakovano priplazi duh durovega trizvoka in nato ni ničesar več ...

Lojze Lebič (roj. 1934)

Kons (b) (1967)
za tri klarinete, tolkala, harfo, violini, violo in violončelo

Kons (a) (1970)
za flavto, klarinet, rog, tolkala, klavir, harfo, violino, violo in violončelo

Komorni glasbeni deli *Kons (a)* in *Kons (b)* sta bili ustvarjeni v obrnjenem zaporedju. Prvi *Kons (b)* je iz leta 1967, *Kons (a)* pa je bil napisan tri leta pozneje (1970).

Obema skladbama je skupno ustvarjalčevo doživljanje konstruktivističnih pesmi Srečka Kosovelova: ali kot besede „Kons“ pojasni pesnik sam:

Kons - traktor
- struktivnost
- strukcija
- struktivni princip
tudi ime Srečka Kosovela

Skladatelj je v času nastajanja obeh del pritegnila pesnikova drznost in svežina. V skladbah čutimo tudi odpor zoper zaviralne sile, zaradi katerih je Kosovelova zbirka postala javnosti dostopna šele leta 1967, enainštirideset let po nastanku.

Kons (b) temelji na kontrastih med statičnim in dinamičnim, med igro solistov in ansambla, zvoki in šumi ter strogostjo in svobodo. Kosovelove besede se v tem delu ne oglašijo.

Drugače *Kons (a)*, ki je povedno bolj priostren, saj se v njem besedila iz *Integralov* neposredno oglašajo na mnoge načine.

Oba Konsa je pred skoraj pol stoletja prvi izvedel Ansambel Slavko Osterc z dirigentom Ivom Petričem.

V *Kons(a)* se kot fonetično gradivo – izvajajo in oblikujejo ga inštrumentalisti – uporabljajo naslednje tri pesmi iz Kosovelovih *Integralov*:

Rodovnik

Suženj.
Suženj Hlapec.
Suženj Hlapčevič Hlapec.
Suženj Sužnjevič Hlapčevič Ponižni.
Suženj II.
Suženj Ponižnjevič III.
Hlapčevič IV.
Janez Ponižni, Strahopetni, Velepotezni.

Človek pred zrcalom

„əvəloš iviʒ
oʎəvɔɪs v imɪɪɪʒə
.əbəʎg əz ni
Sivi človek
strmi v zrcalo
in se gleda.

„oʎəvɔɪs oviʒ
.əvəloš iviʒ
.əvɔɪ əʎ oviʒ
Sivo zrcalo,
sivi človek,
sivo je vse.

„.səʎ .iʈ
.iʈ .səʎ
.səʎ - iʂə.ʎ
.iɪ ɔvɪɪɪɔɪ A
Ti. Jaz.
Jaz, Ti.
Laži - jaz.
A resnice ni.

Kons. 5

Gnoj je zlato
in zlato je gnoj.
Oboje = 0
0 = ∞
∞ = 0
A B <
1, 2, 3.
Kdor nima duše,
ne potrebuje zlata,
kdor ima dušo,
ne potrebuje gnoja.
I. A.

Kons. 5
Gnoj je zlato
in zlato je gnoj
Oboje = 0
0 = ∞
∞ = 0
A B <
1, 2, 3
Kdor nima duše
ne potrebuje zlata
kdor ima dušo
ne potrebuje gnoja
I. A.

Witold Lutosławski (1913–1994) Diapozitivi (Przezrocza, 1988)

za flavto, oboo, klarinet, fagot, rog, tolkala, klavir, violino, violo, violončelo in kontrabas

Skladba z nekoliko nenavadnim naslovom, delo izjemnega poljskega skladatelja, se poigrava s pojavom transparentnosti. To si lahko tolmačimo v smislu transparentnih in na široko postavljenih zvočnosti, polnih prefinjenih harmonskih odtentkov.

Kompozicija je „organizirana“ tako, da tolkalec prevzame vlogo dirigenta. Postavi se na njegovo mesto na odru in podobno kot nekoč pianisti in skladatelji na Dunaju „izza tolkal“ signalizira ansamblu znake, vpisane njegovem partu.

Diapozitivi so priložnostna skladba, napisana kot poklon skladateljevemu prijatelju Elliottu Carterju ob njegovem 80. rojstnem dnevu (11. december). Premierno jo je izvedel ansambel Speculum Musicae na koncertu, posvečenem Carterjevi obletnici leta 1988 v New Yorku.

Elliott Carter Koncert za flavto (2008)

Carterjev *Koncert za flavto* je napisan v sedmih stavkih, ki prehajajo drug v drugega. Vsak izmed njih ima svoj tempo, karakter in pristop k obdelavi tonskega materiala:

1. Allegretto
2. Meno mosso
3. Andante
4. Presto

5. Mesto; Più mosso; Presto
6. Allegro non troppo
7. Leggerissimo (presto possible)

Kot vsi Carterjevi koncerti iz njegovega poznega obdobja tudi ta vsebuje kreativno napetost med artikuliranimi stavki in nepretrgano obsežno obliko. V orkestrski spremljavi se med stavčnimi prehodi pojavljajo tri kontrastne ideje. Prva je spremljava *staccato* akordov in drobnih glasbenih elementov, ki jih najbolje slišimo v tolkalih, harfi in klavirju. Ti inštrumenti pravzaprav delujejo kot svojstvena *concertino* skupina, ki daje celi skladbi lesketajočo se podlago, končno pa v zadnjem stavku preide v ospredje. Druga ideja – intenzivni izdržani akordi, večinoma v crescendih – se razvija postopoma skozi terasaste serije vstopov v prvem stavku, nato pa se pojavi pred koncem skladbe. Tretja ideja je tekstura močnih, iregularnih in *marcato* fragmentov, ki jih izvaja *tutti* orkester in navadno označuje prehode iz enega stavka v drugega.

Prvi in drugi stavek tvorita hitri del skladbe z ekstrovertiranim in zelo raznolikim solističnim partom flavte, ki se začne nagibati k bolj izraziti artikulaciji. Spremljava postopoma narašča v prvem stavku in doseže vrhunec v energičnih izmenjavah drugega stavka. V tretjem se orkestrove izolirane *attacche* zoperstavljajo nepretrganemu toku tonov, ki si jih delita solist in flavtist iz orkestra. Četrty stavek je najbolj dramatičen. Ko trobila končno prekinajo trilček flavtnega dueta, flavti nenadoma prenehata igrati in orkester od presenečenja obnemi. Sledi nadaljevanje igranja v krčih, čakajoč, da bi solist zapolnil zvočne vrzeli, nato se vrne k podobnemu načinu igranja kot v drugem stavku. Vendar pa tokrat orkestrove provokacije ne najdejo odgovora, zato je orkester čedalje bolj razburjen. Končno flavtist vstopi (kmalu se mu pridružita še harfa in kontrabasa), vendar namesto živahnega odgovora postreže s tožečo glasbo (*Mesto*). Posledica tega je pasus ekstremne antifonije, v kateri se umirjena žalost solistične flavte in njenega consorta izmenjuje z nadaljevanjem orkestrovega frenetičnega *marcata*.

Sčasoma se orkester umakne. Nastopita peti in šesti stavek, ki tvorita dolg, tih interludij, ki zavzame skoraj polovico

celotnega koncerta. (Oznaka *Allegro non troppo* v šestem stavku je namenjena dirigentu; poslušalcu zveni kot nadaljevanje počasne glasbe iz petega stavka.) V tem delu igra flauta kontinuirano *legato* melodijo, orkester pa drži dolge in tihe akorde.

Možnost, da bi solistova lirika uspela ukrotiti orkester, se razblini s postopnim zbiranjem *staccato* fragmentov, kar vodi v orkestrom najmočnejši *marcato* krik. Težki in naraščajoči akordi v spodnjem registru orkestra zberejo val energije, ki končno kot strel požene flavto v zadnji stavek. V *Finalu* solist izvaja virtuosno *cabaletto*, sestavljeno iz kratkih fragmentov, ki se izmenjujejo z daljšimi vzorci. Kulminirajoča pasaža navzgor sproži eksplozivni duet med solistično flavto in orkestrskim piccolom. Ko solist v naglici izstopi iz dueta, pa se zdi, da bo izkoristil priložnost in nas popeljal v popolnoma nov del skladbe. Vendar pa se flauta le še zadnjič naglo povzpne in nato preprosto izgine v vrtincu godalnega zvoka. Orkester ostane zapuščen in se čudi njenemu izginotju. Zaključnim perkusivnim akordom in *fortissimo crescendo* sledi samo še odgovor v obliki tišine.

